

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ
ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
№4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4>

Бош муҳаррир:
Рабиев Шерзод Миржалилович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори

Бош муҳаррир ўринбосари:
Отажонов Абборжон Анварович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори ўринбосари
юридик фанлари доктори, профессор

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ
ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Окюлов Омонбой

*Юристар малакасини ошириш маркази
профессори, юридик фанлар доктори,
профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган юрист*

Саидова Лола Абдувахидовна

*Юристар малакасини ошириш маркази
профессори, юридик фанлар доктори*

Тошев Бобокул Норқобилович

*Юристар малакасини ошириш маркази
кафедра мудири, юридик фанлар доктори*

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусажонович

*Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
Академияси бошчилигининг ўринбосари*

Отахонов Фозилжон Хайдарович

*Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси
ҳузуридаги қонунчилик муаммолари ва
парламент тадқиқотлари институтининг
директори, юридик
фанлар доктори, доцент*

Баймолдина Зауреш Ҳамитовна

*Қозғистон Республикаси Олий Суди
Академияси ректори, юридик фанлари номзоди*

Годунов Валерий Николаевич

*Белорус давлат университети ўқув муассасаси
"Судьялар, прокуратура, суд ва адлия
муассасалари ходимларини қайта тайёрлаш ва
малакасини ошириш институти" директори,
юридик фанлари доктори, профессор*

Масъул котиб:

Раҳманов Шухрат Наимович

*Юристар малакасини ошириш маркази
кафедра мудири, юридик фанлар номзоди*

Саҳифаловчи: Халиков Миртоҳир Мирзакирович

Контакт редакцији журнали:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

**Общественно-правовой и научно-практический журнал
ВЕСТНИК ЮРИСТА**

№4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4>

**Главный редактор:
Рабиев Шерзод Миржалилович**

Директор Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции

**Заместитель главного редактора:
Отажонов Абдоржон Анварович**

Первый заместитель директора Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

**Общественно-правовой и научно-практический журнал
ВЕСТНИК ЮРИСТА**

Окюлов Омонбой

Профессор Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Республики Узбекистан

Саидова Лола Абдувахидовна

Профессор Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Тошев Бобокул Норкobilович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусажонович

Заместитель начальника Академии Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан

Отахонов Фозилжон Хайдарович

Директор Института проблем законодательства и парламентских исследований при Олий Мажлисе Республики Узбекистан, доктор юридических наук, доцент

Баймолдина Зауреш Хамитовна

Ректор Академии правосудия при Верховном Суде Республики Казахстан, кандидат юридических наук

Годунов Валерий Николаевич

Директор учреждения образования "Институт переподготовки и повышения квалификации судей, работников прокуратуры, судов и учреждений юстиции Белорусского государственного университета", доктор юридических наук, профессор

Масъул котиб:

Рахманов Шухрат Наимович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, кандидат юридических наук

Верстка: Халиков Миртохир Мирзакирович

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD
№4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4>

Chief Editor:
Rabiyev Sherzod Mirjalilovich

Director of the Lawyers' Training Center
under the Ministry of Justice

Deputy Chief Editor:
Otajonov Abrorjon

First Deputy Director of the Lawyers' Training
Center under the Ministry of Justice, Doctor of
Law Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD

Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD

Oqyulov Omonboy

*Professor at the Lawyers' Training Center, Doctor
of Law Sciences, Professor, Honored Lawyer of
the Republic of Uzbekistan*

Saidova Lola

*Professor at the Lawyers' Training Center,
Doctor of Law Sciences*

Toshev Bobokul

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences*

Mamasiddikov Muzaffarjon

*Deputy Head of the Academy of the General
Prosecutor's office of the Republic of Uzbekistan*

Otaxonov Foziljon

*Director of the Legislation and Parliamentary
Research Institute under the Oliy Majlis of the
Republic of Uzbekistan
Doctor of the Science of Law, Associate Professor*

Baymoldina Zauresh

*Rector of the Academy of Justice at the Supreme
Court of the Republic of Kazakhstan, Candidate of
Legal Sciences*

Godunov Valeriy

*Director of the educational institution «Institute
for retraining and advanced training of judges,
employees of the prosecutor's office, courts
and justice institutions of the Belarusian State
University», Doctor of Law Sciences, Professor*

Executive Editor:
Rakhmanov Shukhrat

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Candidate of Juridical Science*

Pagemaker: Khalikov Mirtokhir

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

МУНДАРИЖА

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

1. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович РОЛЬ ОЛИЙ МАЖЛИСА В ДОСТИЖЕНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ И ЗАДАЧ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.....	8
2. ФАЙЗИЕВ Олим Раимкулович ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ВА ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ МУРОЖААТЛАР БИЛАН ИШЛОВЧИ ТАРКИБИЙ БЎЛИНМАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	17
3. РАХИМОВ Дилмуроджон Гуломжон ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	25

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. РЎЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШУВ ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИК ҚОНУН ХУЖЖАТЛАРИНИНГ ЭЛЕКТРОН ДАСТУРИЙ ТАЪМИНОТИНИ ИНТЕГРАЦИЯ ҚИЛИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	34
5. САДУЛЛАЕВ Қудрат Юсуббаевич ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА ЖИСМОНИЙ ШАХСНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИКНИНГ БЕЛГИЛАНИШИ.....	43
6. РАХИМОВ Баҳром Рустамович ИНВЕСТИЦИЯ НИЗОСИНИ БОШЛАШНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНЧИЛИГИГА МУВОФИҚ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	
7. ЖОЛДАСОВА Шахноза Батировна ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА ЧЕТ ЭЛ ҲУҚУҚИНИ ҚўЛЛАШНИ РАД ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	55
8. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИ ЙИЛЛАРИДА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	63

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

9. ҲАМРОҚУЛОВ Баҳодир Мамашарифович МУДДАТЛИ МЕҲНАТ ШАРТНОМАСИ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МУАММОЛАР.....	69
10. РАХИМОВ Мирёқуб Актамович COVID-19ГА ҚАРШИ ЭМЛАШ ВА ХОДИМ ҲУҚУҚЛАРИ.....	75

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

11. ҚАЛАНДАРОВ Максуд Махмудович ҚУРОЛ, ЎҚ-ДОРИЛАР, ПОРТЛОВЧИ МОДДАЛАР ЁКИ ПОРТЛАТИШ ҚУРИЛМАЛАРИНИНГ ҒАЙРИҚОНУНИЙ МУОМАЛАСИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК ТЎҒРИСИДАГИ ГЕРМАНИЯ ВА ЎЗБЕКИСТОН ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИКЛАРИНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....	82
12. ИБРОҲИМОВ Жамшид Абдуғофур ўғли ҚЎПОРУВЧИЛИК ОБЪЕКТИНИНГ ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ: ТЕРРОРЧИЛИК ХУСУСИЯТИГА ЭГА ЖИНОЯТ СИФАТИДА.....	88
13. ХАМЗАЕВ Дилавер Дилшод угли ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ	94

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

14. ТАДЖИБАЕВА Дилдора Абдурахимовна ПЕНИТЕНЦИАР РЕЦИДИВ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	
15. ҚУРБОНОВ Дилшоджон Махамадалиевич ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ ЖАРАЁНИДА ҚОНУНИЙЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ	109

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

16. РАХМАНОВ Шухрат Наимович, ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна УЗБЕКИСТАН КАК ПОЛНОПРАВНЫЙ СУБЪЕКТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА.....	115
17. САИДОВ Олим Чорикулович МАҲКУМЛАРНИ ТОПШИРИШ ИНСТИТУТИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИНИШИ	126
18. САФАРОВА Шахло Пулатовна ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИГА ОИД ТАЪЛИМНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШДА ХАЛҚАРО УНИВЕРСАЛ ТАШКИЛОТЛАРНИНГ ИШТИРОКИ.....	132

ТАҚРИЗЛАР

19. РАХМАНОВ Шухрат Наимович ОТЗЫВ НА МОНОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ХАМДАМОВОЙ ФЕРУЗЫ, МИРХАМИДОВОЙ МАХИННОРЫ «ПРАВА ЖЕНЩИН: МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН»	143

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна

Тошкент давлат юридик университети

Ихтисослаштирилган филиали доценти, юридик фанлар номзоди

E-mail: gulnoraxudoyberdiyeva@mail.ru

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИ ЙИЛЛАРИДА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ХУДАЙБЕРДИЕВА Г.А. Ўзбекистон мустақиллиги йилларида муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларга оид қонунчиликнинг шаклланиши ва ривожланишининг хусусиятлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2021). Б. 63-68.

 4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4-8>

АННОТАЦИЯ

Мақолада собиқ шўро замонида муаллифлик ҳуқуқининг қонунчилик асослари, республикамиз мустақилликка эришгандан сўнг муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларга оид миллий қонунчиликнинг шаклланиши ва ривожланиши таҳлил қилинган. Соҳавий қонунларнинг тизимлаштирилиши хусусиятлари, Фуқаролик кодексининг қабул қилиниши жараёнлари, ундаги нормаларнинг ўрни, муаллифлар ва бошқа ҳуқуқ эгаларининг шахсий ҳуқуқларини кучайтириш билан боғлиқ илмий-назарий қарашлар ёритилган. Келгусида “Интеллектуал мулк кодекси”ни қабул қилишнинг истиқболлари ҳақида фикр-мулоҳазалар баён қилинган.

Калит сўзлар: муаллиф, турдош ҳуқуқлар субъекти, кодекс, қонун, қоида, кодификация, муаллифлик ҳуқуқи, турдош ҳуқуқлар, интеллектуал мулк ҳуқуқи.

ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна

Доцент Специализированного филиала

Ташкентского государственного юридического

Университета, кандидат юридических наук

E-mail: gulnoraxudoyberdiyeva@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ АВТОРСКОМ ПРАВЕ И СМЕЖНЫХ ПРАВАХ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ УЗБЕКИСТАНА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются законодательные основы авторского права тоталитарной системы, формирование и развитие национального законодательства об авторских правах и смежных

правах после независимости республики. Освещаются научно-теоретические взгляды, связанные с особенностями систематизации отраслевых законов, процессами принятия Гражданского кодекса, ролью норм в нем, усилением личных прав авторов и других правообладателей. Высказаны соображения относительно перспектив дальнейшего принятия “Кодекса об интеллектуальной собственности”.

Ключевые слова: автор, субъект смежных прав, кодекс, закон, правило, кодификация, авторское право, смежные права, право интеллектуальной собственности.

KHUDAIBERDIEVA Gulnora Amanmurodovna

Associate professor of the Specialized Branch
Tashkent State Law University, Candidate of legal sciences
E-mail: gulnoraxudoyberdiyeva@mail.ru

FEATURES OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE OF UZBEKISTAN

ANNOTATION

The article considers the legislative bases of copyright of the totalitarian system, the formation and development of national legislation on copyright and related rights after the independence of the republic. The article highlights scientific and theoretical views related to the peculiarities of systematization of sectoral laws, the processes of adoption of the Civil Code, the role of norms in it, the strengthening of the personal rights of authors and other copyright holders. The views on the prospects for further adoption of the “Code of Intellectual Property” are expressed.

Keywords: author, subject of related rights, code, law, rule, codification, copyright, related rights, intellectual property law.

Мафкуралашган ҳуқуқ тизимидан миллий ҳуқуқ тизими сари. Собиқ иттифоқнинг парчаланиб кетиши ва социалистик тузумнинг емирилиши қатор давлатларнинг мустақилигини қўлга киритиши билан яқунланди. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 31 август кундаги “Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида”ги Қонуни республикамизда мавжуд бўлган “социалистик мафкурага” асосланган қонунчилик тизимини парчалаб ташлади, янги, миллий давлатчиликнинг ҳуқуқий асоси бўлиб хизмат қилди.

1992 йил 8 декабрь куни қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси инсоннинг энг муҳим ва асосий ҳуқуқлари қаторида муаллифлик ҳуқуқининг ҳам ҳуқуқий асосини белгилаб берди. Конституциянинг 29 ва 42-моддаларида фуқароларга бевосита муаллифлик ҳуқуқи, ижод эркинлиги, илмий-техникавий ютуқлардан фойдаланиш каби қафолатлар берилди. Агарда, Конституциянинг 29-моддасида “ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга” эkanлиги мустаҳкамланган бўлса, 42-моддасида ҳар бир инсоннинг ижод билан шуғулланиш, илмий-техникавий фаолият натижаларидан фойдаланиш ҳуқуқи қафолатланди [1].

Конституцияда бундай ҳуқуқнинг мустаҳкамланиши ҳар қандай шахсга ижод билан эркин шуғулланиш ва ўз тафаккур маҳсулотларини ҳеч бир тўсиқсиз тарқатиш имкониятини беради. Ижод эркинлиги илмий тадқиқотлар ўтказиш, илмий ихтиролар қилиш, фан, адабиёт ва санъат йўлида янги асарлар яратиш асосида амалга оширилиши натижасида таъминланади. Давлат эса муаллифларнинг бош хомийси, жамиятнинг маданий, илмий ва техникавий ривожланишига ғамхўрлик қилади.

Тарихга назар соланадиган бўлсак Ўзбекистонда муаллифлик ҳуқуқи ибалн боғлиқ қонунчиликнинг шаклланиши ва ривожланишига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Ўзбекистон ҳудудида

муаллифлик ҳуқуқининг ҳимояга олиниши 1917 йилда шўролар давлатининг ташкил топиши билан боғлиқ. Лекин, Ўзбекистонда собиқ иттифоқ таркибида бўлгани учун марказда қабул қилинган қонун ҳужжатлари амалда бўлган. 1961 йил декабр ойида қабул қилинган СССР Иттифоқи Фуқаролик қонунчилиги асослари умумиттифоқ қонунчилиги сифатида юзага келди. Бу Асослар 11 моддадан иборат бўлиб, муаллифлик ҳуқуқига оид алоҳида муносабатларни ҳам тартибга солишни кўзда тутган эди. Асосларга кўра Ўзбекистонда 1963 йил 23 март куни Ўзбекистон ССР қонуни билан Фуқаролик кодекси тасдиқланди. Кодекс 1964 йил 1 январдан бошлаб кучга киритилди. Кодекснинг тўртинчи бўлими муаллифлик ҳуқуқига оид ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишга қаратилган бўлиб, унга кўра яратилган асарлар фақат Ўзбекистон ҳудудида ҳимоя қилинади. Ўзбекистон ССР Гражданлик кодексининг айрим моддаларида муаллифлик ҳуқуқига оид нормалар белгиланган бўлса ҳам, унинг амалда қўлланишида давлат манфаатлари устунлиги кўриниб турар эди.

Собиқ иттифоқнинг 1973 йил 27 май куни “Бутунжаҳон муаллифлик ҳуқуқи конвенцияси” (Женева)га аъзо бўлиб кириши Ўзбекистон Республикасининг амалдаги Фуқаролик кодекси нормаларига қатор ўзгартириш киритилишига сабаб бўлди. Конвенциянинг халқаро нормаларини миллий қонунчиликка яқинлаштириш мақсадида Конвенциянинг халқаро нормаларини миллий қонунчиликка яқинлаштириш мақсадида Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг 1974 йил 30 май фармонида кўра Фуқаролик кодексининг 521-563-моддаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

Фуқаролик қонунчилиги Асослари ва Фуқаролик кодексида белгиланган нормаларни амалда ижросини таъминлаш мақсадида муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилишга қаратилган бир қатор қонуности ҳужжатлари ҳам қабул қилинди. Хусусан, Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг 1979 йил 13 декабр кунидаги “Адабиёт ва санъат асарларини оммавий ижро этганлик учун муаллифлик ҳақи миқдорлари тўғрисида”ги 832-сонли ва 1988 йил 16 ноябрь 428-сонли қарорлари мамлакатимиз мустақиллигига қадар амалда бўлди [2].

Тоталитар тузумда муаллифлик ҳуқуқи мафқуралашган, давлат манфаатларига бўйсундирилган ва доимо давлат назоратида бўлган, муаллифлар эса асарларларини давлат буюртмаси асосида яратган, турдош ҳуқуқлар ҳимояси тўғрисида қонунчилик мавжуд эмас эди. В.В.Белов, Г.В.Виталиев, Г.М.Денисовларнинг фикрига кўра “муаллифлик ҳуқуқининг асосий мақсади давлат манфаатларини ҳимоя қилиш ва таъминлаш, ижодий фаолият натижаларини эса яратишда “ижтимоий фойдалиги” асосий кртерий бўлган [3-Б.32]. Чунки, шўролар тузуми шароитида қабул қилинган муаллифлик ҳуқуқига оид қонунчиликда муаллиф эмас, унинг асарлари биринчи ўринда ҳимоя қилинган, қонунларда эса ижрочилар ва уларга тенглаштирилган субъектларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга ои нормалар мавжуд эмас эди.

Аслида муаллиф эркин, унинг қарашлари асарларида акс этганда ҳақиқий асарлар яратилиши ҳеч кимга сир эмас. Муаллифга тегишли ҳуқуқлар эса бевосита фуқаролик-ҳуқуқий нормалар билан тартибга солиниши керак. Муаллифлик ҳуқуқи асосан фан, адабиёт, санъат ва бошқа турдаги асарларни яратиш ҳамда улардан фойдаланиш натижасида юзага келадиган ижтимоий муносабатларни тартибга солади. Ана шу ижтимоий муносабатларда бир томондан муаллиф (жисмоний шахс)лар, иккинчи томондан фойдаланувчи (жисмоний ёки юридик шахс)лар иштирок этади [4-Б.24].

Тизимлашган қонунчиликни яратиш йўлидаги саъий-ҳаракатлар. Ўзбекистон мустақиллигини кўлга киритгандан сўнг бозор қонуниятларини кенг жорий этиш ва янгича хўжалик бошқарувини йўлга қўйиш учун тизимлаштирилган алоҳида қонун, яъни Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси лойиҳасини яратиш устида иш бошланди. Фуқаролик кодекси қабул қилингандан сўнг у 1997 йил 1 мартдан кучга киритилди. Кодексда муаллифлик ҳуқуқига оид янги, муҳим қоида ва нормаларлар белгиланди. Бу нормалар муаллифлик ҳуқуқининг объектлари, муаллифларнинг шахсий номулкий ва мулкый ҳуқуқлари, муаллифлик ҳуқуқининг ҳимоя муддати, муаллифлик шартномаларига бағишланган бўлиб, улар Кодекснинг 59-боб(1031-1040 моддалар)ида, умумий қоидалар 60-боб(1041-1073-моддалар)ида, турдош ҳуқуқларнинг

ҳимояси 61-боб (1074-1081-моддалар)ида ўз аксини топди.

Фуқаролик кодексида айниқса, шахсий номулкий ҳуқуқларга кенг ўрин ажратилгани муҳим иш бўлди. И.Зокиров, О.Окюлов, М.Боротовлар тўғри таъкидлаганидек, шахсий мулкый ҳуқуқлар-шахсдан ажратиб, бегоналаштириб бўлмайдиган, мулкый характерда бўлсаган ҳуқуқлардир [5 Б.87]. Шахсий номулкий ҳуқуқлар инсон ҳуқуқлари доктринасида муҳим ва марказий ўрин эгаллайди. Н.Имомов шахсий номулкий муносабатларга нисбатан ҳуқуқий таъсир механизми бўйича доктринал масала қайта кўриб чиқилиши лозимлигини ўз вақтида тўғри таъкидлаган [6 Б.66].

О.Окюловнинг фикрича, ҳар бир ҳуқуқ соҳасида баъзан бир-бирига бутунлай зид келадиган турли ёндашувлар, ғоялар мавжуд. Ҳар қандай фан бусиз мавжуд бўлмайди. Бундан ташқари, муайян даврда доктринада бирон бир ғоялар тизими, қарашлар, ёндашувлар ҳақиқий (албатта, нисбий) ва тўғри доктрина сифатида устун мавқега эга бўлади. Доктрина норма ижодкорлиги фаолияти ва ҳуқуқни қўллаш фаолияти учун ўзига хос мўлжал вазифасини ўтайди [7, Б.216].

Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар бевосита интеллектуал мулк ҳуқуқининг таркибий қисми экан, қонунчиликнинг такомиллашувчи билан шахсий ҳуқуқлар ҳимояси янада кучайтирилди. Қонунга кўра, интеллектуал мулк объектлари дахлсиз бўлиб, мулкый ҳуқуқлар эгасига ана шу мулкдан ўз хоҳишига кўра ҳар қандай шаклда ва ҳар қандай усулда фойдаланиши ҳуқуқи тегишлидир [8 Б.36]. Яна бошқа жиҳатдан олганда интеллектуал мулк ҳуқуқида мулкый ва шахсий ҳуқуқлар ўзига хос узвий боғлиқликда мавжуд бўлади. Кўпинча ҳуқуқбузарлик ҳолатида мутлақ ҳуқуқ эгаси – муаллиф ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишда ҳам шахсий, ҳам мулкый ҳуқуқларни ҳимоя қилишни талаб этади. Бундай ҳолатда қўлланиладиган универсал усуллар ва воситалар тизимини аниқлаш, уларни қонунларда мустаҳкамлаш масалалари ўрганилмаган [9 Б.72].

Бу олимлар тўғри таъкидлаганидек, соҳага оид қонунчиликни келгусида такомиллаштиришда илмий ҳулосалар ва назарий қарашларга бевосита таяниш талаб этилади.

Муаллифлар ва турдош ҳуқуқлар субъектларининг шахсий ҳуқуқлари билан боғлиқ муносабатларни тартибга соладиган барча нормалар муаллифлик ҳуқуқига оид халқаро нормаларга яқинлаштирилганлиги ҳуқуқ эгаларининг манфаатларини халқаро миқёсда ҳимоя қилинишида асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Мустақиллик даври Фуқаролик кодексидаги муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларга оид нормалар қуйидаги жиҳатлари билан ажралиб туради.

биринчидан, кодексда муаллифлик ҳуқуқи илмий концепциясига эга бўлди ва нормалар изчиллик асосида маълум бир мантқий тизимда жойлаштирилди;

иккинчидан, биринчи марта муаллифлик ҳуқуқи объектлар таркиби кенгайтирилди ва улар туркумланди;

учинчидан, муаллифлар тоифаси янада кенгайтирилди ва уларнинг ҳуқуқий ҳолатлари аниқлаб берилди;

тўртинчидан, муаллифларнинг шахсий ҳуқуқлари кенгайтирилди ва ҳимоя қилиш моддалари узайтирилди;

бешинчидан, бозориктисодиёти қонуниятларига асосланган, эркинижтимоий муносабатларни таъминлашга қаратилган муаллифлик шартномаларининг ҳуқуқий табиати белгилаб берилди;

олтинчидан, кодексдаги барча нормалар муаллифлик ҳуқуқига оид бўлган қатор конвенция ва шартномаларнинг қоидалари асосида ишлаб чиқилди;

еттинчидан, кодексдаги соҳага оид қоидалар амалда қўлланишига эришиш учун содда ва тушунарли тилда баён этилди [4].

Соҳага оид қонунчиликни такомиллаштириш истиқболлари. Интеллект уал мулк ҳуқуқи, хусусан, муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларга оид қонунчиликни такомиллаштириш орқали ҳуқуқ эгаларининг манфаатларини амалда таъминлаш, шунингдек, ҳуқуқ эгаларининг хорижий давлатларда ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтириш мумкин бўлади. А.Ғафуров таъкидлаганидек, интеллектуал мулкка оид қонунларни такомиллаштириш ва ривожлантириш муаммоларининг таҳлили шунини кўрсатади, Ўзбекистон Республикасида интеллектуал мулк

соҳасини тартибга солиш, уни муҳофаза қилиш ва ривожлантириш учун етарли миллий қонунчилик ва халқаро-ҳуқуқий асослар мавжуд [10 Б.13].

Б.Тошев тўғри таъкидлаганидек, республикамизда Фуқаролик кодексининг интеллектуал мулк ҳуқуқига оид нормалари ва интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ барча соҳавий қонунларни жамлаб, алоҳида янги кодексга киритиш вақти келди. Қонунлар сонининг кўплиги айрим нормаларнинг ҳар бир қонунда такрорланиши ёки умумий ҳавола йўсинидаги нормаларнинг юзага келишига олиб келиши мумкин. Шунингдек, соҳага оид қонунлар илмий концепцияси ихчамлашиб, янги кодексда яхлит илмий, назарий жиҳатдан асослаш мумкин бўлган норма ва қоидалар жамланиши мумкин. Энг асосийси, ҳуқуқни қўллаш амалиёти янада жадаллашиб, нормаларни шарҳлаш ва ҳужжатларда акс эттиришда имкониятлари янада кенгайди. Фуқаролик кодексда эса интеллектуал мулкка оид муносабатларни мувофиқлаштирувчи умумий нормалар бўлиши, асосий тамойил ва объектлар мақомини берувчи жиҳатлари белгиланса, етарли бўлади. Умуман олганда, бутун дунёда бугунги кунда интеллектуал мулк объектлари таркибини кенгайтириш, объектларга алоҳида ҳуқуқий режим бериш, ҳуқуқ эгалари манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини соддалаштириш орқали бутун дунёда бугунги кунда соҳа қонунчилигида кодификация жараёни олиб борилаётгани кўзга ташланмоқда.

Соҳага оид миллий қонунчиликни кодификация қилиш мақсадида Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги (МДХ) мамлакатларининг ўзаро халқаро алоқалари яхши самара бермоқда. Айнан шу мақсадда 2010 йил 7 апрелда МДХ аъзо-давлатлари Парламентлараро Ассамблеясининг ўттиз тўртинчи ялпи мажлисида МДХ аъзо-давлатлари учун “Интеллектуал мулк модел кодекси” қабул қилинди. Моделли кодекс 13 боб, 107 моддадан иборат бўлиб, унда интеллектуал мулк объектларининг мақоми ва ҳуқуқий муҳофазаси бир тизимда жойлаштирилган. Ҳар бир бобда объектларнинг умумий муҳофаза йўналишлари алоҳида кўрсатилган [11 Б.23].

Фуқаролик кодекси такомиллаштирилаётган даврда республикамизда интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ нормалар ва соҳага оид ўндан ортиқ қонунлар ҳамда бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни жамлаб, алоҳида “Интеллектуал мулк кодекси”га бирлаштириш вақти келди. Бу кодексда соҳага оид миллий қонун ҳужжатлари билан бирга, халқаро-ҳуқуқий нормаларнинг ҳам акс этиши ижобий натижалар бериши мумкин. Интеллектуал мулкка оид халқаро нормалар янги кодексда имплементация қилиш, унификация қилиш ва уйғунлаштириш (гармонизация) орқали сингдирилади. Интеллектуал мулк ҳуқуқига оид халқаро ҳуқуқ нормаларини миллий қонунчиликка имплементация қилиш зарурати-халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий қонунчилик нормаларидан устунлигини таъминлаш, халқаро ҳуқуқ нормаларини суд амалиётида қўллаш механизмларини жорий қилишда катта аҳамият касб этади.

Интеллектуал мулк объектлари бугунги кунда фуқаролик муомаласига энг кўп киритиладиган, катта даромад манби бўлган, бутун иқтисодиёни ривожлантириш ва ишлаб чиқариш корхоналарини янги технологиялар кўринишида жиҳозлашга кўмаклашадиган, инсон тафаккурини ўзгартириш ва янги билимлар тарқатишга асосланганлиги билан ажралиб туради. Шунга кўра, интеллектуал мулк объектлари ва уларнинг яратувчилари бўлган муаллифлар ҳуқуқларини ягона “Интеллектуал мулк кодекси” орқали муҳофаза қилишга ўтишни даврнинг ўзи талаб этмоқда.

Янги доктрина ва илмий усқуртмага эга бўлган тизимлаштирилган қонун-кодекснинг қабул қилиниши мустақиллик йилларида муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар, умуман, интеллектуал мулк ҳуқуқи соҳасида босиб ўтилган йилларда орттирилган тажриба, миллий ва халқаро амалиёт натижаларига таянишини тақозо қилади. Кундалик ҳаётимизга ахборот технологияларининг изчил тадбиқ этилиши, асарлар ва ижроларнинг бир кўринишда иккинчи бир кўринишга ўтиб бораётгани, дунёда муаллифлик ҳуқуқини назорат қилишнинг таъсирчан тизими яратилмагани соҳага оид қонунчиликни янада такомиллаштириш, асарлар бўйича ягона маълумотлар базасини шаллантириш, руҳсат бериш тизимини мақбуллаштиришни талаб этади. Муаллиф, ижрочи ва уларга тенглаштирилган ҳуқуқ эгаларининг манфаатлари амалда

таъминланганда, инсоният тафаккурини ўзгартиришга кодир бўлган ўлмас асарлар яратилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // <https://constitution.uz/uz/clause/index>
2. Авторское право. Сборнику нормативных актов.- М.:Юридическая литература, 1985. - С.261-266.
3. Белов В.В., Виталиев Г.В., Денисов Г.М. Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика его применения. - М.: Юристь, 2002.
4. Тошев Б.Н.Муаллифлик ҳуқуқи. //Дарслик. -Т.: ЖИДУ, 2011.
5. Зокиров И., Окюлов О., Боротов М. Фуқаролик ҳуқуқи: саволлар ва жавоблар. -Т.: ТДЮИ, 2003.
6. Имомов Н. ва бошқалар. Фуқаролик қонунчилигининг ривожланиши ва такомиллаштириш истикболлари (ахборот-тахлилий материал). –Т.: ТДЮУ, 2016.
7. Окюлов О. Интеллектуал мулкнинг ҳуқуқий мақоми. Т.: ТДЮИ, юрид. фан. докт. дисс.
8. Рахимов Ф.Ҳ. Интеллектуал мулк ҳимояси долзарб масала.”Интеллектуал мулк ҳимояси–маънавий тараққиёт кафолати” мавзусидаги 2010 йил 21 апрель кунидаги илмий-назарий семинар материаллари тўплами. –Т.: ЎЗМУ, 2010.
9. Топилдиев В. Интеллектуал мулк ҳуқуқини фуқаролик ҳуқуқий ҳимоя қилиш тўғрисида айрим мулоҳазалар.”Интеллектуал мулк ҳимояси–маънавий тараққиёт кафолати” мавзусидаги 2010 йил 21 апрель кунидаги илмий-назарий семинар материаллари тўплами. –Т.: ЎЗМУ, 2010.
10. Ғафуров А.Б. Интеллектуал мулк миллий иқтисодий ривожлантиришнинг муҳим омили. “Халқаро интеллектуал мулк куни”га бағишлаб 2016 йил 28 апрель куни ўтказилган “Интеллектуал мулк объектларини тижоратлаштириш ва инновацион фаолият” мавзусидаги давра суҳбати материаллари. -Т.: ЮМОМ, 2017.
11. Тошев Б.Н. Интеллектуал мулк ҳуқуқига оид қонунчиликни тизимлаштириш ва кодификация қилишнинг назарий ҳамда амалий масалалари. “Интеллектуал мулк ҳуқуқи қонунчилигини такомиллаштириш: назария ва амалиёт муаммолари: Республика илмий-амалий конференция материаллари”. -Т.: ЮМОМ, 2021.